

СВІДЧЕННЯ ПРО ГОЛОД 1932-1933 РОКІВ

ДО 75-І РІЧНИЦІ ГОЛОДОМОРУ

На відзначення 75-ї річниці Голодомору 1932-1933 років на Україні публікуємо спогади наших земляків про ті страшні часи, викладені у історико-краєзнавчому дослідженні "Вихід. Дума про голод" учителя Гаївської ЗОШ В.О. Доценка.



Двірній Василь Якович, нар. 1916 року, село Аджамка, з 1924 року мешкав у Дубовій, Буланівці, Прибіллі, Гаївці.

"Голод був і в 1921-му, 1920-го стався неврожай в Аджамці. Люди їздили в Кішину міняти одяг на їжу і не мерли. У 1924-му році давали господарям наділи за жеребом: годі засновані Веселівка та Дубова Балка вихідцями з Аджамки. Курченко, Чорнобровець, Кухта, мій батько жили у Дубовій ще до 1924 року. До заселення Дубової орендарі із Буланівської П'ятихатки орендували там землю. Люди господарювали, дещо прижили, було чим і землю обробити. Часто кілька господарств у складчину купляли плуга чи борону. Чабаник Митрій Макарович із хутора Чабаника уперше в нашій околиці купив молотильну машину Ельворті. За гарантією приїхав до нього механік, бо машина зламалася: "Де пан?" А Чабаник з молотилки: "Який я в чорта пан? Зламалася, я і рихтую, бо зерно не жде".

Ще до організації колгоспу совітська влада почала репресії. Мого батька, Двірнього Якова, позбавляли виборчого права, бо при царі він працював сторожовиком. З 1929 року насильно почали тягнути людей до СОЗу "Вільна Сім'я". Активісти цих комсомольці були Чорнобровці: Пилип Дмитрович – у Гаївці, Гуря Дмитрович – у Буланівці та Максим Дмитрович – у Дубовій. Чорнобровці – з Дубової. Особливо глумилася з людей голова Гаївської

незалежних селян – Оксана Дітвяренко з Гаївки. Були прислані і з міста: пам'ятаю якотось Усікова.

А куркулили всіх, хто роботящий. Хоменко Трифон на Дубовій мав велику сім'ю. Його син Кузьма у Красній Армії був начальником. Трифон вступив у колгосп: здав туди пукар (4-8 демішів для м'якої оранки), плуг, коні, корови, а у 30-ім його розтормошили. Пізніше він так казав: "Совітська власть навчила мене жити. Раніше кукуль їв, а пішницю продав, а зараз купив щось на зарплату і проїв – як артист". Трифон Хоменко – виходець з Аджамки, десь 1880-х народження.

Савченко Петро Андрійович з Веселі Гірки (у гирлі Баленкової балки) мав нову хату, клуню-стодолу, комору, сарай. Утік у місто від колективізації. Литвинів Іван Семенович із Гаївки теж утік перед загрозою розкуркулення. Із Новогригорівки розкуркулили та вислали Мажа та Сороку. Із Гаївки – братів Олійників Степана та Василя (їхній рід з Левецького); Долинку Дмитра (родом з Аджамки), Якимиху Свиридону, Стогнієнка Івана, двох братів Руденків. Із Лозуватки вислали Сренка Микиту, Бондаренка; із Дубової – Качкару Степана; із Кулебівки – Бондаренка Івана; із Київців – сім'ю Катериничів (по-вulichному називали їх "Мойлі"); з Буланівки – вдову Акустю Катеринич із дитьми, Вільшанських Григорія та Лушу з дитьми. У Вільшанських великий лад був у садібі. Хата – на фундаменті, з фронтоном спереду. Були свинарник, комо́ра, сарай – усе під залізом. Великий сад, устелений пишаними доріжками. Розкуркулили.

У 1932-му році бусирні бригади ходили їжу забирали. Свої, з Гаївської сільської ради, не глумилися тоді. З голоду у 1933-му загинув мій батько, Двірній Яків, Куріщенко Ілько. Їх поховали в одній могилі на Буланівському цвинтарі. Саленко Микита Свиридони́ч лежав мертвий у труні в сарай місяць. Люди так охляли,

що не було кому хоронити. Аж прийхав син військовий та пішов у сільську раду, та кулаком по столу, мовляв, поховайте батька по-людськи.

У Буланівці померли з голоду дві сім'ї Катериничів: Катеринич Микола, його дружина, двоє дітей; Катеринич Липка та її син, Катеринич Микола Макарович, 1916 року народження. Чоловік Липки, Катеринич Макар вжив, бо саме вжив на курсі комбайнера, де давали їсти.

У Дубовій загинули з голоду лише двоє (Ляшенко Кирило, Сушко Данило), бо у радгосп "Зоря" привозили фураж коням, а люди і собі крали.

У голодовку до "Вільної Сім'ї" прислали голову колгоспу з міста. А коли вже зробили голод, то свої поставали на голів: Лівак Степан – у Лозуватці; Катеринич Антон Ісаїнович у 1933-му та Чорнобровець Гуря Дмитрович у 1934-му – у Буланівці; Чорнов Павло – у Новогригорівці; один гаївський Чорнов був з міста.

Після 1933-го страху в людей пішло, а нищили нас і пізніше. У 1937 році мені в армію писали в листі, що "чорний воронюк" забрав з кімнати директора Лукашевича і завуча Гаївської школи, Гайдаєнка Павла Григоровича, – як "врагів народу". Лукашевич був здоровий, ходив у кубанці, галіфе, начищених хромових чоботях. Він грав на скрипку, викладав географію та математику. Його дружина, Віра Ільвіна, теж навчала.

У той час не лише люди, а й села винищали. До 1933 року зникло поселення Сахалин (куток Лозуватки), де було господарств вісім. Чабаник Федір Федорович переселився у Лозуватку (у хату розкуркуленого Дудика – Д.В.). Бондаренка розкуркулили, інші розбіглися хто куди.

У 1933 році занепав і зник хутір Чабаника Митрія з двох дворів. Чабаника вислали, сім'я вдові Газель переселилася в Лозуватку. Дубова і Буланівка остаточно занепали у 1970-х."

Запис: 02.11.1999., 09.12.1999., Гаївка.

Зоря. Вересень 2007р.

Про трагічні дні голодомору, які пережили жителі Аджамки, розповідає Григорій Михайлович Галайко

"Стояла глибока осінь 32-го. Прийшли до нас комуністи: Кирило Заєць, Степан Проценко і третій з міста. Всі у високих шкіряних чоботях, з револьверами. Проценко залізним прутом шукав сховки - штрикав долівку, стіни. У нижній хаті стояла бочка з-під зерна, і між дощок воно де-не-де залишилось. Проценко стукнув по бочці - пшениця осипалася. Він назбирав жменю і почав тикати нею перед очі батьків, мовляв, сховати вирішили, негідники!

Хотіли вони батька забрати: "Одсвайся, пайдош з нами." Він попросився в туалет, а Заєць пішов назирці за ним. Туалет був із соняху. Батько зайшов усередину, зробив дірку з іншого боку і втік городами.

Активісти стежили за нашою хатою кілька місяців: чи не прийде господар. А батько добрався в Медерове, а звідти – в Саратов до свого друга по армії Матяга. Той знайшов батькові роботу: сплавливати ліс до Астрахані.

У 33-у яюсь опівночі прийшов до нас чоловік: батько прислав ним півмішка сухарів і 20 кілограмів крупи. Наступного дня знову комуністи заявилися: "Чого світло горіло вночі? Чи часом не вернувся Михайло?". Це сусід Андрейчик, що жив позад нас, "настукав". Був він скупий і ледачий. За нашою хатою знову стежили.

Коли почався масовий мор, мені було 10 років. "По наряду" я на запряжену волами підводу збирав трупи з 8-ї сотні. За роботу давали макуху. З потертого кінського щавлю, лободи і макухи

мати пекла малаї. Уранці, було, біжиш у леваду по кінський щавель, щоб раніше тебе його хтось не вирвав. А акації діти об'їдали з листям. Лізуть на дерево і замовляють: "Оце моя гілка і оце".

Коней, що здихали, до могильника не відвозили: люди по дорозі їх розбирали, за м'ясо билися.

Отже я вдовів волів з Веселівки, по Загорянці, з Кухтірки до школи в центрі Восьмої сотні – там був цвинтар. Пилип Бондаренко, Микола Цупрій та ще хтось третій (не пам'ятаю його прізвища) забирали трупи на гарбу. Вони самі були пухлі. Рукавиць не мали, то їхні руки були замотані в ганчір'я. Обережно клали мертвих на гарбу. І далі... 40 чоловік привозили за раз. А на кладовищі всім грабарів рили одну спільну яму. Бувало, дехто з сільчан оживав, то його клали біля ями, а через день-два, коли помре, кидали туди. На цвинтарі 8-ї сотні десь 6-8 таких ям, по 50 чоловік у кожній. А в селі ж 11 сотень! Тоді в Аджамці половина людей пропали з голоду.

У 8-ї сотні померли Горбенки: Пилип, Ганна та їхній син Іван, Ярина Павлюченко, її семирічна донька Катерина. Пилип Чорноліс, Пилип Бондаренко, Федір та Мотря Проценки, Федір Виноградський...

Василь та Мотря Олійники лежали два тижні, поки їх поховали. Тіла розпухли, як на дріжджах, то один чоловік прикрив їх травою. Цікаво, що їхній син Олександр тоді служив у кремлівській охороні. (Охороняв катів своїх батьків – В.Д.). Інший син, Василь,

жив у Кіровограді, на Балці. Весь вік він з гіркотою згадував останні дні своїх батьків.

Двох моїх односельців поховали в городах біля своїх хат. То ще до війни НКВД-исти приїжджали і наказали вирити їхні останки і перепоховати в одну з ям на кладовищі. Тоді ж на цвинтарі 8-ї сотні вони розрівняли всі масові поховання і повикидали кілкі огорожу: замітали за собою сліди злочину. А люди вбивали кілочку знову, відновлювали могили. У 1939-40 роках і хрести ставили.

У 1933-у зерно добре налилося. Поля охоронялися, але люди йшли у степ, м'яли колоски. Уночі ми з братом теж ходили туди. Вибір був такий: чи там застрелять, чи з голоду вмреш.

У квітні 36-го мій батько повернувся у Аджамку. До нього зразу прийшли Заєць і Хміль (Проценко вже помер), хотіли до відповідальності притягти, та Матяга видав батькові такі документи, що його лишили в спокої.

У селі жилося важко і після 33-го. За роботу не платили, працювали люди "за паличку". У 1938-1950 роках до колгоспу за рік треба було здати 120 яєць, 50 кг м'яса, 360 літрів молока, 50 кг картоплі. Паспортів селянам не видавали. У 1950-у я пред'явив у сільську раду довідку (дістав її за 250 карбованців), що вчитимуся в місті. То мене насилу відпустили із села..."

Розповідь записав Василь ДОЦЕНКО, вчитель Гаївської школи.

„Зоря“ 3. XII. 2008р.

*Спогади Антоневиц (Гиренко) Олександри Василівни, 1908 року народження,
с.Аджамка Кіровоградського району*

На час голодомору мені було 24 роки . Першою причиною голодомору була насильницька колективізація. «Активістами» були тільки ті люди, які любили галасувати , а не працювати . Із нашої родини нікого не вислали до Сибіру. А в моїх сусідів Якимахів вислали усією родиною .

Пам'ятаю, як прийшли до нас з нищпорити по всіх закутках , погрібах, на горищах.

До жмені забирали зерно, городину, щоб ніде нічого не лишилося. Діти плакали, прохали залишити щось їстівне.

Людей насильно заставляли іти до колгоспу, за кожний трудовдень ставили паличку, за яку майже нічого не платили. Люди стали пухнути із голоду. Щодня на кладовищах ховали померлих. Ями глибокі не копали, бо були всі безсилі.

Якщо діти залишалися без батьків, то виживали як могли, ніхто ними не опікувався. Чула від батьків, що у 2 сотні батьки дітей поїли, а Олійник Уляну сусіди покликали до хати , то більше її ніхто і не бачив.

Батько наш помер від голоду . Старші діти ходили до артілі , там їм давали миску похльобки . Та все ж троє дітей померли від голоду . Двох сестер хтось пригостив прілою макухою , а третя наїлася сухого зерна з устюками на полі.

Додому не можна було з поля нічого нести , то ж намагалися похапцем наїстися.

Пам'ятаю, як в полі виливали водою ховрахів з нірок. Розводили вогнище на полі і запікали тварину.

Виживали , хто як міг.

Не пам'ятаю , де поховані мої рідні на кладовищі, бо не ставили тоді ніяких позначок.

На «гробках» , після Пасхи завжди поминали своїх рідних, які померли голодною смертю.

Спогади Ярошенка Михайла Костянтиновича, 1925 року народження, с. Аджамка Кіровоградського району.

У 1932 році мені було 7 років. Батьки ще у 1929 році віддали що мали до колгоспу .

Багато людей залишали село, свої хати, мали надію , що десь краще їм буде.

У селі не голодували тільки керівники «- активісти» . Нашій сім'ї допомагали дідусь з бабусею . Вони змогли зберегти городину . Мама зібралася поїхати в Ростов-на – Дону .

Взяла батьків костюм та інші хороші речі , але на зворотньому шляху у неї забрали все зерно . Залишилося тільки те, що було у карманах.

Хто працював у колгоспі тому давали чичевичний суп. На полях не дозволяли збирати колоски .Поля охороняла сторожа. То їли всякі рослини: листя з вишень, берестко .

У селі були призначені люди, які ховали мертвих. За цю роботу їм давали якісь харчі.

Я часто розповідав своїм рідним про ці роки. На релігійні свята завжди поминаємо померлих.

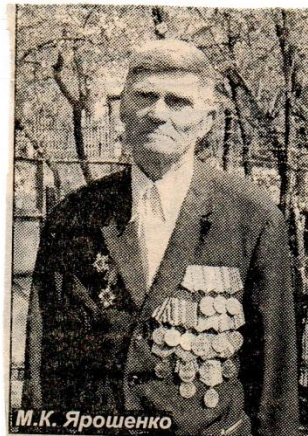
Спогади Нагорної Клавдії Максимівни , 1927 року народження , с.Аджамка Кіровоградського району.

На той час мені виповнилося 5 років . У сім'ї було четверо дітей – троє дівчат і один брат. Того страшного року був і врожай, і на городі все вродило добре. Якби не забирали, то їсти було б що. Мама розповідала, що змеле з кукурудзи муки , та зваре кулішу . Таке і їли. Був випадок , що і речі забирали . Але мама пішла поскаржилася, то повернули назад.

Весь врожай звезли на тік. Там зерно і згнило все , а людям не роздали. Мама ховала їжу в сундук , думала , що не знайдуть активісти. Але знаходили і забирали. За це їм давали хліб.

Мама ходила на роботу, а нас малих залишала самих вдома.

На полі нічого не давали збирати. Батьки нікуди не від'їжджали , бо не було до кого . Так в Аджамці і залишилися.



М.К. Ярошенко

*Спогади Костенко Ольги Іванівни , 1921 року народження, с.Аджамка
Кіровоградського району.*

Було мені 12 років у голодний 1933 рік. Я вже ходила на роботу , за це мене годували. А як приходили до хати «шукачі» , то скрізь нишпорили . Навіть глечики перекидали ,щоб нічого не залишалося.

Моя мама у 1933 році померла . Жили ми на Крупському . Була там сім'я з п'яти чоловік . Їх батько пішов десь , щоб заробити на їжу , та назад і не повернувся . А мати їх одну дочку з'їла. А наступного дня і сама померла . А інші діти теж попухли і померли з голоду.

Люди помирали прямо на дорозі , то цих людей збирали і кидали в погріб, бо копати яму не було кому.

Такий страшний час був.

*Спогади Журавленка Івана Васильовича, 1926 року народження, с.Аджамка
Кіровоградського району.*

У страшні роки голодовки мені було 6 років. Весною того страшного 1933 року їсти не було чого . Забрали до колгоспу все , що батьки приробили. До колгоспу йшли люди « добровільно-примусово».

Гарно жилося тільки на селі активістам , вони одержували пайки.

Виживав , хто як міг. Продуктами харчування не ділилися із сусідами, бо нічим було.

На полі влада не дозволяла збирати колоски , навіть я малий знав , що за п'ять колосків – в'язниця.

Мої батьки виїздили на Донбас, у місті голодували люди, але не в такій мірі.

За часів Радянської влади забороняли поминати померлих 33-року. Я вважаю, що тільки Сталін та Каганович винні , що скільки людей повмирало голодною смертю.

Я малий був , а мама часто розповідала про ті роки.

Цю страшну правду повинні знати всі.

Спогади Пушкаренко(Гаваза) Галини Іванівни , 1928 року народження , с.Аджамка Кіровоградського району.

У сім'ї дітей було семеро. Всі діти займалися якоюсь справою, допомагали по господарству. А батьки працювали від ранку до вечора. Батьки вірили у Бога, тато був грамотний. Старша сестра Фросина розповідала, що батьків у 1929 році розкуркулили. Батько здав увесь інвентар до колгоспу. Мама дуже плакала, а тато говорив : « Все на землі – від Бога, і владі треба підкорятися»

У голодний рік по хатах ходили активісти, їх тоді називали «каганцями» До нашої хати вони приходили не раз . Думали, що батько щось заховав.

У мами були гарні речі: рушники, хустки, скатертини. Все це батькові вдавалося міняти у містах на продукти харчування. А весною 1933 року батько разом з трьома братами поїхали на заробітки до Тули. А на дітей, що залишилися вдома напала від бруду і недоїдання короста. Довга мама лікувала нас чим могла від цієї болячки.

Старша сестра говорить, що я страждала найбільше. Був момент, що мала вмерти, але , хвалити Бога , сусідка дала трішки молока й якоїсь каші.

Їли все , що можна було жувати . Від зелені хворіли .Весною мерзлу картоплю із різною травою перемішували і пекли «ментуси». Знали, що гріх над Божою птицею знущатися, але кожного дня підставляли під стріху драбину і ловили горобці. А мама готувала вечерю із них.

Я мало, що пам'ятаю. При Радянській владі боялися про це розповідати вголос .

Тільки , коли збиралася родина на великі свята , то дивувалися, як же вдалося вижити у ті страшні роки.